INTERVIEW MET JURGEN DE BRUYN, ARTISTIEK DIRECTEUR VAN

ZEFIRO TORNA

"ONZE GESCHIEDENIS BESTAAT UIT CYCLI"

***Zefiro Torna* viert feest dit jaar, want het is alweer twintig jaar geleden dat een groepje van vijf gelijkgezinden het ensemble *Zefiro Torna* oprichtten. Als een soort van spin-off van het *'Atelier oude muziek'* dat Erik Van Nevel op het *Lemmensinstituut* gaf, kwam het ensemble met een heel nieuwe en unieke visie op oude muziek.**

FOTO'S Zefiro Torna / Sebastian Bolesch
(uit 'De Allegorie van het Verlangen')

"DIE HOOGLIED-VERZEN ZIJN VERWANT AAN EEUWENOUDE ARABISCHE DICHTVORMEN ZOALS DE WASF EN DE GAZAL. DIE ARABISCHE CULTUUR IS IN EUROPA GEÏNFILTREERD, MAAR HEBBEN WE OOK WEER VERDRONGEN, NET ZOALS WE DAT SENSUELE HEBBEN VERDRONGEN UIT ONS WESTERSE ZIJN."

Na de grote internationale verwezenlijkingen van de Vlaamse coryfeeën van de oude muziek en hun pionierswerk inzake de historische uitvoeringspraktijk, wilde het ensemble *Zefiro Torna* een nieuw en eigenzinnig verhaal vertellen. In een aanvankelijke bezetting met twee sopranen, fluit-blokfluitspeler, een viola da gamba en een luitspeler kozen ze ervoor om niet langer traditionele concertprogramma's met een loutere opeenvolging van muziekstukken te brengen. In plaats daarvan ontwikkelen ze producties die dramaturgisch onderbouwd zijn, en steeds vertrekken vanuit een bepaalde thematiek of concept. De ongebreidelde inspiratie en variatie die het ensemble *Zefiro Torna* gedurende de voorbije twintig jaar ten toon spreidde leverde hen een uitzonderlijke status en internationale erkenning op.

EEN ZWOELE WESTENWIND

Al van bij de keuze van een naam voor het ensemble bleek een grote liefde voor literatuur. **Jurgen De bruyn**: "Zefiro torna e 'l bel tempo rimena…" is de aanhef van een gedicht uit de *Canzoniere* van de bekende Italiaanse renaissancedichter Petrarca. Zephyrus is de god van de Westenwind, die na een barre winter de natuur nieuw leven inblaast. Een symbool dus voor de *anima* of de zielskracht. Het Italiaanse werkwoord 'torna' *(letterlijk: terugkeren, nvdr.)*, refereert dan weer naar de cyclus van de wederkerende seizoenen."

Hun nieuwe aanpak van oude muziek werkte aanstekelijk en via de wedstrijd voor jong muzikaal talent *'Trappelend Talent' (later Gouden Vleugels en nu Supernova, nvdr.)* kwamen ze in het circuit van de culturele centra terecht. Hun eerste programma won een tournee met een 30-tal voorstellingen, waardoor het ensemble meteen een zekere zichtbaarheid en bestaansreden kreeg.

BAANBREKERS IN KRUISBESTUIVING

Al gauw ontwikkelde het ensemble verschillende programma's met een breed muzikaal spectrum, waarin oude muziek werd geconfronteerd met traditionele muziekvormen zoals Arabische muziek en Gallicische zang.

"Onze eerste cd *'Mermaphilia'*, was een soort conceptidee rond een denkbeeldige zeereis en de fascinatie voor vreemde mythologische wezens, zoals de zeemeerminnen die Odysseus op zijn tochten ontmoette. Voor die productie hebben we oude muziek geënt op klankkunst. George De Decker en Ward Weis, twee radiofone klankkunstenaars, hebben met samples van onze instrumenten en stemmen een experimentele tape gemaakt die samenvloeide met livemuziek.

Het zoeken naar welbepaalde thematieken en de kruisbestuiving van verschillende kunstvormen is iets waar we vanaf het begin naar hebben gezocht. We zijn een experimenteel oude muziekensemble, dat vertrekt vanuit erfgoed en historische gegevens, maar daar nieuwe concepten rond ontwikkelt. Uitgaand van de thematiek van een productie proberen we de juiste mensen en elementen bij elkaar te brengen. Soms zitten die in het verlengde van oude muziek, maar soms gaan we daar een stuk verder in. Met de jaren zijn we ook losgekomen van een vast ensemble. Terwijl we wel een poule hebben van muzikanten die regelmatig terugkomen, zoeken we voor elke productie apart de geschikte mensen. Daar zijn ook steeds nieuwe artiesten tussen die door hun specialisatie extra inzichten kunnen bieden, waardoor we nieuwe accenten kunnen leggen. Soms zijn dat muzikanten die een specifiek instrument bespelen, maar dat kunnen evengoed visuele kustenaars, theatermensen, dansers of zelfs filosofen zijn.

Ondertussen zijn er wel meer mensen die deze weg opgegaan, maar wij waren daar inderdaad koplopers in. Die drang naar kruisbestuiving zit echt in de genen van ons ensemble. Cross-over is daarna een beetje een modebegrip geworden en ▸

ZEFIRO TORNA

"Voor inspiratie ben ik altijd op zoek naar de scharniermomenten in de muziekgeschiedenis omdat die leiden tot experiment."

wordt vaak ook heel lichtzinnig geïnterpreteerd, bijvoorbeeld in projecten waar gewoon een beat onder een barokmelodie wordt gezet. Wij proberen daarentegen toch altijd een nieuwe taal te creëren uit die synthesevorming van verschillende genres en disciplines."

CREATIEVE DENKER

Initiator van de thema's en concepten van *Zefiro Torna* is Jurgen De bruyn. Zonder meer een erg belezen en creatieve denker, zo blijkt uit ons gesprek. "Met de jaren heb ik de artistieke leiding steeds meer op mij genomen, en zijn de thema's van onze producties gegroeid uit mijn passie en fascinatie voor bepaalde onderwerpen. Voor inspiratie ben ik altijd op zoek naar de scharniermomenten in de muziekgeschiedenis omdat die leiden tot experiment. Zo is bijvoorbeeld de overgang tussen renaissance en barok een bijzondere periode, omwille van de innovatieve omwentelingen in wetenschap en religie. Met mensen als Galilei breekt een periode aan waarin nieuwe alternatieve denkpistes ontstaan, die uiteraard ook hun impact hebben op de muziek van die tijd. Ook in vroegere periodes zijn er dergelijke inspirerende periodes, en ontstaan er nieuwe muziekvormen die op dat moment echt avant-garde zijn. Ze overstijgen het conservatieve gedachtengoed en getuigen van een visie op een nieuwe tijd.

Een andere persoonlijke inspiratiebron vormt het symbolisme uit de 19de eeuw. In verschillende producties probeert *Zefiro Torna* het menszijn te doorgronden. In navolging van het gedachtengoed van Jean Moréas, een van de grondleggers van het symbolisme, die stelde dat je een idee in een verstandige/gepaste vorm moet gieten, wil het ensemble zinnebeeldige voorstellingen of allegorieën creëren. Het gaat daarvoor op zoek naar de magisch-realistische samenhang der dingen, naar betekenissen die verborgen liggen. Het publiek wordt uitgenodigd om die via zijn verbeelding te ontcijferen en te ervaren."

BEELDEND VERSUS AUDITIEF

Zefiro Torna werkt met een variatie aan voorstellingen die multidisciplinair zijn. Sommigen horen eerder thuis in een theatrale setting en andere worden louter concertant gebracht. "Sommige projecten zijn inderdaad minder geschikt voor een cd-opname. Voor opnameprojecten moeten we focussen op programma's waar de muziek of de muzikale taal die we hebben ontwikkeld, centraal staat. Maar ook als je vanuit een louter muzikaal gegeven start kan je dat kaderen binnen een fascinerende context, waardoor er van bepaalde producties weleens verschillende versies ontstaan. Zo hebben we een project gedaan rond het 16e-eeuwse muziekgenre van de *Greghesche*. Antonio Molino was een Italiaanse commedia dell'arte theaterman die vanuit een Grieks-Venetiaans dialect een eigen fictieve taal ontwikkelde, die op bepaalde plaatsen werd gecultiveerd. In Padua was er bijvoorbeeld zo'n plaats: een *Accademia* met een achthoekige zaal waar opvoeringen plaatsvonden, met daarrond praatsalons. Volgens musicologisch onderzoek van Katelijne Schiltz ontstond er rond deze teksten een theatrale kunstvorm die werd opgepikt door de grote Venetiaanse, maar ook Vlaamse polyfonisten die op dat moment in die streek werkzaam waren. Ze schreven op Molino's teksten prachtige muziek in madrigaalstijl waaronder een hommage aan Adriaan Willaert, de Vlaamse innovatieve componist die op dat moment de grote man in Venetië was. Ik bedoel maar, soms kan een interessante muziekbundel een hele wereld verbergen. De productie *Greghesche* leidde zo tot een volwaardige muzikale productie met cd-opname, maar bestond daarnaast ook in een theatrale variant, waaraan de historische danschoreografe Sigrid T'Hooft meewerkte."

TERUG NAAR SALOMON

In oktober verscheen de nieuwste *Zefiro Torna*-cd met de naam *De Allegorie van het Verlangen*. "De basis van ons concept is het *Hooglied* uit het Oude testament. De allegorie van de liefde tussen man en vrouw, gesublimeerd in de relatie tussen het Joodse volk en Jahweh, of de kerkgemeenschap en Christus. Een mooi voorbeeld van een oeroud Babylonisch verhaal over vruchtbaarheidsrites en de groei naar maturiteit. Het is een tekst waarmee veel mensen het eeuwenlang heel moeilijk hebben gehad en het is dan ook fascinerend om te gaan kijken hoe middeleeuwers daarmee omgingen in vergelijking met mensen uit de renaissance of de barok. Je ziet dat ook componisten, elk vanuit hun eigen muzikale taal, proberen ▸

"WE ZIJN EEN EXPERIMENTEEL OUDE MUZIEKENSEMBLE, DAT VERTREKT VANUIT ERFGOED EN HISTORISCHE GEGEVENS, MAAR DAAR NIEUWE CONCEPTEN ROND ONTWIKKELT."

"HET IS OOK MOOI OM TE ZIEN DAT DE TRADITIE VAN DIE VERZEN UIT HET HOOGLIED NOG STEEDS VERDER LEEFT IN DE MODERNE ARABISCHE TRADITIE. GHALIA BENALI GAF VOOR ONS PROJECT OPDRACHT AAN EEN JONGE GENERATIE VAN EGYPTISCHE DICHTERS OM IN DIE VERZENSTIJL NIEUW WERK TE SCHRIJVEN. VOOR HEN IS DAT GEEN EXOTISME, MAAR EEN LOGISCH VOORTBREIEN OP HUN CULTUUR EN TRADITIES."

om antwoorden te bieden op de vragen die deze zintuigelijke, erotische tekst oproept. Zelfs waar de tekst in vroege composities heel abstract wordt getoonzet, zie je dat die sensualiteit toch blijft behouden. Voor ons project zijn we heel vroeg in de tijd begonnen, met werk van Hildegard von Bingen en hebben een lijn getrokken via vroege en latere polyfonisten als de Machaut, Dunstable en Lassus tot barokcomponisten als Monteverdi, Schütz, Buxtehude en Johann Christoph Bach. Die evolutie geeft een heel mooi beeld van de rijke westerse muziekgeschiedenis.

Daarnaast gaan we ook kijken naar de connectie met de Arabische wereld. Via Salomon en de Sulamitische bruid, figuren uit het *Hooglied* is er een duidelijke link met verhalen die zich afspelen op grondgebied van het Oud-Syrische rijk, Egypte en Libanon. Heel die vruchtbaarheidsrite draagt elementen mee van het landschap, de geuren, de kruiden en specerijen die je daar vindt. Je merkt dat wij het als rationele westerlingen vaak moeilijk hebben met die sensualiteit, terwijl dat in de Arabische wereld veel minder een probleem is. Meer nog, die *Hooglied*-verzen zijn verwant aan eeuwenoude Arabische dichtvormen zoals de *wasf* en de *gazal*. Die Arabische cultuur is in Europa geïnfiltreerd, maar hebben we ook weer verdrongen, net zoals we dat sensuele hebben verdrongen uit ons westerse zijn.

Om die link met de Arabische wereld met haar verfijnde cultuur te belichten wilde ik de charismatische Tunesische zangeres en kunstenares Ghalia Benali betrekken bij ons project. Gewoon door haar aanwezigheid, waarbij ratio, expressie en lichamelijkheid in perfecte harmonie samengaan, slaagt ze erin om een hele zaal voor haar te winnen. Ghalia heeft ook op ons, beredeneerde muzikanten, een sterke invloed gehad. Ze heeft het sensuele toegevoegd, dat cruciaal is in deze productie. Je kunt met de beste professionals werken, die alles kunnen lezen, uitvoeren en elke aanwijzing kunnen opvolgen. Maar voor dit project ontbreekt er dan toch nog iets belangrijks. We zijn dan ook heel blij met deze vruchtbare samenwerking."

OOST-WEST

Zomaar Arabisch werk in hun project importeren, was geen optie. Dus maakte het ensemble een link via de instrumenten waarmee beide culturen en muziekvormen werken. Instrumenten zoals bijvoorbeeld de luit, of de vedel, die rechtsreeks uit de Arabische wereld komen en via Spanje en de kruistochten in de middeleeuwen naar Europa zijn gekomen.

Daarnaast vonden ze ook heel wat parallellen. "Zoals wij ons inspireren op de mystica Hildegard von Bingen (1098-1179), kent de Arabische wereld ook een fascinerende vrouwelijke Soefi-mystica Rabia al Adawiyya uit de achtste eeuw (713-801). De grote 20e-eeuwse diva van het Arabische lied Umm Kulthum heeft al Adawiyya's teksten meermaals gebruikt in haar liederen. Het is ook mooi om te zien dat de traditie van die verzen uit het *Hooglied* nog steeds verder leeft in de moderne Arabische traditie. Ghalia Benali gaf voor ons project opdracht aan een jonge generatie van Egyptische dichters om in die verzenstijl nieuw werk te schrijven. Voor hen is dat geen exotisme, maar een logisch voortbreien op hun cultuur en tradities."

ZEFIRO TORNA, ALLES KOMT TERUG

Volgens De bruyn zouden wij als westerlingen ook meer kunnen putten uit onze culturele wortels. "Qua muziek maar ook op algemeen kunstvlak hebben wij een enorme traditie. Denk bijvoorbeeld maar aan de polyfonisten en de Vlaamse meesters. Die retrospectie is iets waar we heel veel uit kunnen leren, want dezelfde tendensen komen steeds terug.

Petrarca (1304-1374) heeft het in '*La Gola*', de vraatzucht, al over een maatschappij die helemaal draait om het materialistische en winstbejag. Maar ook de negentiende-eeuwse schrijver Henry David Thoreau, waarvan ik net het boek *Walden* las, lijkt het wel over onze tijd te hebben, wanneer hij een economische samenleving beschrijft waarin mensen voortdurend hun kennis moeten toepassen en daardoor geen oog meer hebben voor wat ze niet kennen. Een problematische tendens, omdat net het besef van de gaten in je kennis de motor is tot zelfontplooiing en persoonlijke ontwikkeling.

Er ligt zoveel wijsheid in de bevindingen uit het verleden. Ik wil niet hoogdravend of nostalgisch klinken, maar dat is toch een beetje de boodschap van ons verhaal. Niet dat er enige garantie is dat die kennis van het verleden ons ervan zal weerhouden dezelfde fouten te maken. Maar het is wel belangrijk om te beseffen dat de mensheid zo in elkaar zit. Alles gebeurt in wederkerende cycli of cirkelbewegingen, en dat brengt ons terug naar het begin van ons verhaal. De betekenis van 'torna' in onze naam."

***'De Allegorie van het Verlangen'*, een productie waarmee *Zefiro Torna* i.s.m. *Vocalconsort Berlin* en Ghalia Benali al sinds oktober 2013 internationaal rondtoert, is op algemeen verzoek nu ook verkrijgbaar op cd. De Warner-cd is sinds 23 oktober te koop in de platenhandel. Meer info over *Zefiro Torna* op www.zefirotorna.be**